

УДК 343.979 (477)

Головкін Богдан Миколайович —
завідувач сектору Інституту вивчення
проблем злочинності АПрН України,
кандидат юридичних наук

Ціннісно-нормативний аспект спрямованості особистості корисливого насилницького злочинця

У статті аналізується зміст ціннісних орієнтацій корисливих насильницьких злочинців загалом та учасників організованих злочинних угруповань зокрема, за результатами методики психологічного тестування М. Рокича, розкриваються цінності-цілі та цінності-засоби, встановлюється специфіка цілепокладання та ціледосягнення даної категорії злочинців, порівняно із корисливими ненасильницькими злочинцями.

Ключові слова: особистість, корисливо-насилницький, злочинець, організоване злочинне угруповання, психологічне тестування.

Під спрямованістю особистості корисливого насильницького злочинця необхідно розуміти: *засновану на суспільно небезпечному ставленні до власності і недоторканості психофізичного статусу суб'єкта власності домінуючу мотиваційну тенденцію на отримання матеріальної вигоди засобами кримінального насильства.* Структурно спрямованість особистості включає чотири інформаційні блоки: *статусно-рольовий, ціннісно-нормативний, буттєво-смісловий і мотиваційний.* У цій публікації пропонується узагальнено охарактеризувати ціннісно-нормативну структуру спрямованості особистості корисливого насильницького злочинця, включаючи учасників та лідерів організованих злочинних угруповань, на прикладі її ключового елементу — ціннісних орієнтацій.

На сьогодні циклом суспільних наук поняття “ціннісних орієнтацій” віднесено до рангу міждисциплінарних категорій, що використовуються у категоріально-понятійному апараті різних дисциплін із неоднаковим предметним змістом. У соціології “ціннісні орієнтації” співвідносяться із категоріями “норм і цінностей”, соціально-психологічна тео-

рія, окрім цього, ставить їх в один логічний ряд ще й із “соціальними установками” або “атитудами”, психологічна наука розглядає у зв’язку із категоріями “смыслу і значення”, “мотивації і цілепокладання”, “регуляції поведінки” [1, с. 241]. Саме через це, ціннісні орієнтації розглядаються як однопорядкові з такими термінами, як “цінність”, “норма”, “соціальна установка”, “світоглядна позиція”, “смысловий мотив”, “еталон оцінки”, “відношення” та ін. [2, с. 4—10]. Функціональними одиницями аналізу ціннісних орієнтацій, передусім, виступають *цінності і норми*, бо саме через соціальні категорії “цінність” і “норма” вирізняється ланка зв’язку між суспільством, його найважливішими інститутами, благами, ідеалами, вимогами і заборонами та поведінкою людини як суб’єкта суспільних відносин. Термін “цінність” багатогранний, у ньому щонайменше, слід виділяти матеріальний та ідеальний аспекти. Матеріальний аспект виражається поняттями блага, вартості речей, символу матеріального благополуччя, корисності. Ідеальний аспект пов’язується із такими термінами, як ціль, атрибут, індивідуальний смысл і значення, особисте ставлення, моральний імператив, еталон оцінок і порівнянь, критерій вибору. Концепт “цінність” містить деонтичне й смыслове навантаження, виражає міру належного, принаймні формального визнання культурних ідеалів, моральних вимог, правових приписів, релігійних канонів, загальнолюдських чеснот і реального, вибіркового дотримання їх через призму егоцентричних потреб та інтересів, а також сповідування в значенні керівних ідей, залежно від ступеня інтегрованості особистості в суспільство, засвоєння його найважливіших інститутів, конституційних засад суспільного устрою, нормативних вимог. У будь-якому разі цінність знаходиться в інституціонально визначених рамках, набуває онтологічного статусу тільки у зв’язку із включенням у життєву практику людей, через суб’єктивізацію і співвідношення із цілями, засобами та результатами діяльності. Сформованій шкалі суспільних цінностей-цілей відповідає набір регламентованих шляхів і дозволених засобів та способів ціледосягнення, що закріплюються у нормах-правилах поведінки й забезпечуються переконаннями в правильності їх змісту, стереотипами і звичками дотримання, авторитетом громадської думки, зрештою легальною і нелегальною системою заохочень та санкцій. Іншими словами цінностям-цілям завжди кореспондують цінності-засоби, діапазон яких обмежений рамками правового поля. Соціальні, у тому числі правові, норми регламентують, приписують і визначають поведінкові стандарти, принципи та правила, альтернативний набір засобів ціледосягнення в різних сферах суспільного життя. Відомий соціолог і філософ М. С. Каган сформував наукове уявлення про цінність на психологічному рівні в рамках ціннісного відношення, що утворюється зв’язком двох контрагентів: 1) певного предмету, котрий стає носієм цінності, і, 2) особи, яка оцінює цей предмет через надання йому значення. Таким чином, *цінність є*

значення об'єкта для суб'єкта у формі блага, а оцінка виступає актом інтелектуально-емоційного осмислення даного блага [3, с. 68].

Тепер безпосередньо перейдемо до емпіричного виміру *ціннісних орієнтацій* корисливих насильницьких злочинців, у тому числі учасників і лідерів організованих злочинних угруповань, за методикою психологічного тестування М. Рокича. Остання розроблена називає науковцем на основі психологічної теорії цінностей і ціннісних орієнтацій. Концептуальні положеннями теорії М. Рокича зводяться до наступного. Загальна кількість цінностей, що є надбанням людей, невелика; цінності для всіх людей спільні, хоча мають різну міру засвоєння; витоки людських цінностей простежуються в культурі, суспільстві, суспільних інститутах та самій особистості; цінності організовані в ієрархічні системи; вплив цінностей здійснюється на всі соціальні феномени [4, с. 14—15]. Ієрархія цінностей становить структуру переваг кожної цінності для індивіда, іншими словами ціннісна ієрархія за М. Рокичем відбиває порівняну значущість тих чи інших цінностей для особистості, переконаність у правильності поставлених цілей і обраних способах поведінки. Усі цінності М. Рокич поділяє на два класи: *цінності-цілі* (термінальні) і *цінності-засоби* (інструментальні). Термінальні цінності розглядаються як переконання в тому, що певні цілі соціального розвитку особистості варті того, щоб до них прагнути. Інструментальні цінності — переконання в тому, певний образ дій (спосіб поведінки) із особистої та суспільної точок зору визнається за краще при будь-яких обставинах [4, с. 14—15]. Процедурні моменти проведення психологічного тестування за методикою “ціннісні орієнтації” (М. Рокич) полягали в наступному. Тестування проводилося у трьох кримінально-виконавчих установах середнього рівня безпеки. Всього у тестуванні взяло участь 100 осіб, які були поділені на основну (корисливі насильницькі злочинці: грабіжники, розбійники, вимагачі, бандити, корисливі убивці) і контрольну (корисливі злочинці: крадії) групи, по 50 чоловік кожна. Засудженим обох груп надавалося два списки цінностей (по 18 у кожному), викладених в алфавітному порядку на аркушах паперу, спочатку перелік термінальних цінностей-цілей, а потім інструментальних цінностей-засобів. Перед респондентами ставилося завдання почергово в обох списках присвоїти ранговий номер запропонованому переліку цінностей, відповідно до їх особистої значущості. За підсумками тестування роздатковий матеріал піддавався обробці, з метою визначення порядкового місця, що відповідає ранговому значенню у списку (термінальних) та (інструментальних) цінностей. Перших п'ять порядкових місць термінальних цінностей-цілей фактично відбивають моральний стрижень особистості, тоді як перших п'ять інструментальних цінностей-засобів фіксують поведінковий стандарт, прийнятий у повсякденній життєдіяльності. Заключні п'ять позицій (з 14 по 18) обох списків цінностей також показові у плані останньочерго-

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

вості ціннісних переваг, тих поведінкових моделей, котрі з найменшою вірогідністю варто очікувати від корисливих насильницьких злочинців. Інтерпретація результатів тестування дозволяє виділити ієрархію найбільш значущих і найменш значущих термінальних цінностей-цілей у корисливих насильницьких злочинців та спробувати на їх основі підкреслити специфіку ціннісно-нормативної структури цієї категорії злочинців порівняно із контрольною групою. Прокоментувати отримані результати можна наступним чином.

Термінальні цінності (основна група). Першорангове місце у цьому списку посідає *щасливе сімейне життя*. Напевно, що в умовах ізоляції сім'я — саме те благо, якого найбільшою мірою позбавлені засуджені. Таке здавалося б просте й логічне пояснення знімає всі питання щодо важливості сім'ї в системі світоглядних ідеалів корисливих насильницьких злочинців. Однак, щоб уникнути обивательських суджень варто встановити і потаємне значення, яке іноді приписується засудженими поняттю сім'ї.

Таблиця 1

Результати психологічного тестування засуджених за методикою “Ціннісні орієнтації” (М. Рокіч)

Порядкове місце термінальних цінностей за пріоритетним значенням (основна група)	Порядкове місце термінальних цінностей за пріоритетним значенням (контрольна група)	Порядкове місце інструментальних цінностей за пріоритетним значенням (основна група)	Порядкове місце інструментальних цінностей за пріоритетним значенням (контрольна група)
1. Щасливе сімейне життя	1. Здоров'я	1. Тверда воля	1. Вихованість
2. Здоров'я	2. Кохання	2. Самоконтроль	2. Життєрадісність
3. Хороші віддані друзі	3. Щасливе сімейне життя	3. Відповідальність	3. Відповідальність
4. Свобода	4. Свобода	4. Акуратність	4. Акуратність
5. Активне ділове життя	5. Життєва мудрість	5. Освіченість	5. Чесність
6. Цікава робота	6. Цікава робота	6. Чесність	6. Незалежність
7. Пізнання	7. Активне ділове життя	7. Сміливість	7. Самоконтроль
8. Розвиток	8. Матеріально забезпечене життя	8. Життєрадісність	8. Чуйність
9. Матеріально забезпечене життя	9. Пізнання	9. Вихованість	9. Ретельність
10. Життєва мудрість	10. Впевненість в собі	10. Раціоналізм	10. Раціоналізм
11. Впевненість в собі	11. Хороші віддані друзі	11. Терпимість	11. Освіченість

Продовження таблиці

12. Кохання	12. Продуктивне життя	12. Незалежність	12. Тверда воля
13. Продуктивне життя	13. Розвиток	13. Широта поглядів	13. Високі запити
14. Суспільне визнання	14. Краса природи та мистецтва	14. Ретельність	14. Сміливість
15. Краса природи та мистецтва	15. Суспільне визнання	15. Працьовитість	15. Широта поглядів
16. Розваги	16. Розваги	16. Чуйність	16. Терпимість
17. Щастя інших	17. Щастя інших	17. Непримиренність	17. Непримиренність
18. Творчість	18. Творчість	18. Високі запити	18. Працьовитість

Зі слів злочинців вдалося встановити декілька інтерпретацій останнього. Насамперед, у загальноновживаному розумінні. Цінність сім'ї публічно визнається тією ідеальною метою, до якої в принципі варто прагнути з огляду на молодіжно-вікові параметри корисливих насильницьких злочинців та усвідомлення віддаленої перспективи звільнення. Про щасливе сімейне життя більшість мріє ще й у зв'язку з тим, що самі зростали у неблагополучних сім'ях, часто неповних, де рідко встановлювалися довірчі, емоційно приязні стосунки між батьками і дітьми, постійно відчувався брак дружньої, доброзичливої сімейної атмосфери. Тому прагнення щасливого сімейного життя — своєрідна компенсація на даний час недоступного і нездійсненого. Окрім цього у колоніях “сім'я” досить часто розуміється як спосіб відокремленого співжиття за принципом земляцтва, віку, однотипних злочинів, алкогольної чи наркотичної залежності, одного статусу, істотних матеріальних інтересів. Щодо останнього чинника, то останнім часом набуло поширення явище, коли фізично сильніші і нерідко більш авторитетні злочинці опікуються і заступаються за фізично слабших, утім матеріально краще забезпечених засуджених, котрі майже “добровільно” віддають продуктами харчування, отриманими у передачах і бандеролях, можуть купувати і пригощати предметами, забороненими в обігу, сплачувати борги тощо. Під “щасливим сімейним життям” нерідко мається на увазі можливість листування, отримання передач і бандеролей, приїздів на побачення. Не слід забувати, що, наприклад, укладання шлюбу в колонії — це випробуваний аргумент довести адміністрації установи “тверде становлення на шлях виправлення”, яке відкриває дорогу до умовно-дострокового звільнення. Зрештою наявність сім'ї — гарантія того, що після звільнення буде куди повернутися, розуміння своєї потреби близьким людям. Насамкінець відмітимо ще один смисловий контекст розуміння “щасливого сімейного життя”. Для багатьох неодноразово засуджених рецидивістів більш старших вікових

груп, символом щасливої сім'ї є Мама, возведена у ранг святині, гіперцінності. Спілкуючись із цією категорією засуджених було з'ясовано їх скептичне ставлення до перспективи утворити власну сім'ю. Згайні краші роки життя в ув'язненні, серйозно підірване здоров'я, втрачені суспільно корисні зв'язки і "тавро рецидивіста" сприяють самокритичному усвідомленню своєї непотрібності нікому, окрім мами, єдиної рідної душі, яка на відміну від інших не відцуралася, завжди готова сприйняти долю дітей такою, як вона є. У зв'язку з цим багато хто із рецидивістів убачає гіпотетичне "сімейне щастя" у доживанні віку із матусею, турботі про неї, спробі вимолити прощення за спричинені страждання. Цінність здоров'я засудженими пов'язується із необхідністю фізичного виживання в жорстоких умовах колонії та перспективами звільнення. Для корисливих насильницьких злочинців міцне здоров'я розцінюється не тільки як потенціал "робочих рук", а ще й як показник кримінальної придатності і довголіття, засіб заробляння силою "на шматок хліба". Під здоров'ям зазвичай розуміється фізична сила, міцна статура, відсутність хронічних хвороб, що конче необхідні учасникам і лідерам організованих злочинних угруповань. У колонії за допомогою використання фізичної переваги здійснюється відстоювання силою честі та гідності так званого "справжнього пацана", завоювання авторитету і привілейованого місця в ієрархії засуджених, реалізуються шанси зробити "кримінальну кар'єру", потрапивши до оточення "елітної" страсти засуджених, негативно налаштованих до вимог режиму. Дбайливе ставлення до власного здоров'я, опікування його належним станом, як це не парадоксально, але найвиразніше проявляється у вбивць. Останні, як правило, не можуть похизуватися добрими фізичними даними. Проте серед них найбільше клязників на дотримання прав засуджених щодо норм харчування, матеріально-побутового забезпечення, медичного обслуговування, спортивно-оздоровчих заходів тощо. *Наявність хороших і відданих друзів* — допомагає більш ефективно відстоювати свої інтереси в колонії, створювати відокремлені мікрогрупи, жити за рахунок інших, підшукувати надійних і перевірених співучасників на виконання злочинних планів, що виношуються під час відбування покарання. Друзі одночасно виконують роль партнерів по спілкуванню, з ними можуть будуватися спільні не злочинні плани на майбутнє, зокрема, влаштування свого життя (спільна робота, підтримка, допомога з житлом тощо). *Свобода* — абсолютна цінність в місцях позбавлення волі й стратегічна мета життєвої концепції загалом. В останній інтерпретації під свободою розуміється індивідуальна незалежність і воля до свободи як протестний вияв індивідуальності. Мається на увазі незалежність від суспільства, свобода від моральних цінностей, правових вимог, норм поведінки, незалежність від контролю з боку органів кримінальної юстиції, відсутність будь-яких зобов'язань, споживацьке відношення до соціуму та оточуючих людей. Воля сприймається як самоціль, що кореспондує із веденням гедоністично-розважального або престижно-статусного способу життя, підтримання арештантського іміджу

“бродяги”, протест проти догматики правового урегулювання всіх сфер суспільного життя. Термін близький за значенням до сваволі. Зазначимо також смисловий контекст свободи як знаходження самобутності, ствердження в референтній групі через ризиковані та неординарні вчинки, наприклад, дозлочинне вживання неповнолітніми й особами ранньозрілого віку алкоголю, наркотиків, прийняття субкультурних цінностей і правил поведінки, участь у бійках розцінюється у значенні протестного вияву волі до свободи, самоцінність індивідуальності. *Активне ділове життя* — цінується як уміння “робити гроші”, залагоджувати кепські справи, мати везіння у нелегальному бізнесі, ділові зв’язки, надійних інформаторів-навідників, бути фартовим і талановитим у злочинній діяльності, “зривати куш” і уникати покарання, покращувати фахову майстерність злочинного ремесла тощо.

Розходження у верхній частині списку термінальних цінностей у корисливих насильницьких і корисливих злочинців полягають у тому, що для крадіїв важливе значення мають кохання і життєва мудрість, тоді як до вершини ціннісної піраміди основної групи вони не входять взагалі. Річ у тім, що крадії — романтичні й сентиментальні натури. Для них важливо кохати і бути коханим, ця особливість відображена в тюремній поезії, піснях про нероздільну (російською “воровскую любовь”). Крадії найбільш активно ведуть переписку із так званими “зачошниками”, виступають носіями злодійських традицій, субкультурних понять і правил поведінки. Життєва мудрість ними поцінюється у зв’язку із потягом до філософії, розмірковувань про несправедливу долю, помилки молодості, повчання молодших поколінь розважливості, стриманості, поступливої хитрості.

Нижню частину ієрархії термінальних цінностей у корисливих насильницьких злочинців утворюють творчість, щастя інших, розваги, краса природи і мистецтва, суспільне визнання. Заняття *творчістю* — корисні, однак у колонії є визнані серед спецконтингенту артисти, поети, художники, автомобільні майстри та ін., саме вони і становлять творчий потенціал, решті це просто не цікаво і непотрібно. Вимоги режиму, жорстка регламентація життя пригнічують потяг до творчості, тому остання не набуває масового характеру. *Щастя інших*. Відверто кажучи воно далеко не завжди сприймається як цінність навіть добропорядними громадянами, годі вже говорити про злочинців, для яких альтруїзм мало відоме і незрозуміле поняття. *Розваги* не становлять якусь надмету, до якої варто прагнути в житті, бо їх набір обмежений звичним дозлочинним способом життя (алкоголь, наркотики, секс, азартні ігри). Втрата даного “блага” злочинцям не загрожує, а від того розваги не сприймаються у значенні якоїсь особливої цінності. *Краса природи і мистецтва* передбачає багатий духовний світ особистості, тонку душевну організацію, чого завжди бракувало злочинцям. *Суспільне визнання* — асоціюється із зайвою увагою, завищеними вимогами, необхідністю відповідати статусу, бути під пильним контролем, дотриму-

ватися правил субкультури. Це втомлює, зобов'язує, додає зайвого клопоту. Варто підкреслити цілковите співпадання нижньої частини ієрархії термінальних цінностей в основної і контрольної групи, що напевно вказує на близькість світогляду.

Найбільше функціональне значення мають *інструментальні цінності-засоби*, бо саме вони визначають поведінкові стандарти.

Тверда воля асоціюється із рішучістю та надійністю, апріорною здатністю вчинити злочин, готовністю застосувати насильство до слабозахищених заради наживи. Також ідеться про відсутність жалю, дотримання слова у разі потреби піти на вбивство, не залишаючи свідків. Тверда воля втілюється у принципах індивідуального стилю поведінки як-от: “бий усіх, щоб боялися”, “сильних завжди поважають”, “завжди бий першим — якщо не переможеш, то принаймні виживеш” тощо. *Самоконтроль* — провідна цінність інструментальної агресії, передбачає обмірковане і зважене рішення про напад, придушення емоцій, уважність до деталей, “дозовану” інтенсивність силового впливу залежно від поведінки потерпілих тощо. *Відповідальність* — передбачає необхідність зробити все для того, щоб виконати план, досягти бажаного результату за будь-яку ціну, підстрахувати в разі необхідності, вболівати за спільну справу. *Акуратність* має декілька інтерпретацій, пов'язаних зі способом життя та стилем поведінки. Як елемент способу життя, включає побутову охайність, правильний вибір свого оточення, шанобливе ставлення до партнера по спілкуванню, щоб ненароком не нашкодити собі, не видати зайву інформацію, “не залізи в душу” співрозмовнику тощо. Як індивідуальний стиль поведінки акуратність втілюється у принцип “ненасліди”, знищ речові докази, “прибери за собою”, тобто подбай про те, щоб не залишилося свідків, у тому числі вбий потерпілого “провсяк випадок”. *Освіченість* знаходить вираз у необхідності розширення кругозору, отриманні різнопланових знань, яких конче бракує при невисокому освітянському цензі. Звичайно, такі знання можуть стати в нагоді при плануванні і виконанні різного роду діяльності, у тому числі злочинної. Потреба в освіченості нерідко пов'язується із небагатим кримінальним досвідом, необхідністю набуття знань і навичок, удосконалення злочинного професіоналізму. Також глумачиться як уміння вести грамотну лінію захисту при затриманні, налагоджувати стосунки із потрібними людьми, завдяки розумовим здібностям отримувати матеріальну вигоду, скрізь мати свій інтерес. Розходження у верхній частині списку термінальних цінностей у корисливих насильницьких і корисливих злочинців полягають у тому, що для крадіїв важливе значення мають вихованість, життєрадісність і чесність, тоді як до вершини ціннісної піраміди основної групи вони не входять узагалі. Як говорив класик: вихованість — “головний засіб успіху” злодія. І це дійсно так. Вихованість потрібна для того, щоб приспати пильність потенційних жертв, не привертати до себе зайвої уваги, розчинитися серед добропорядних громадян і радіти мирському життю, сповненому матеріальних благ і споживацьких можливостей. Чесність для кра-

дійв означає дотримуватися “кодексу злочинської честі”, не красти у своїх, не працювати на чужій території, по заслугах ділити здобич, віддавати відсоток до злочинської каси тощо.

Нижню частину структури інструментальних цінностей становлять *високі запити, непримирненість, чуйність, працьовитість, ретельність*. Останню 18-ту рангову позицію займають *високі запити* до життя, що, на перший погляд, може виявитися досить парадоксальним. Спроба дізнатися справжнє значення показового ігнорування засудженими високих запитів до життя наводить на певні роздуми. Насамперед, в умовах ізоляції від суспільства у них призупиняється реконструкція власного життя та образу бажаного майбутнього. У зв'язку з цим, констатація високого рівня життєвих запитів унеможлиблюється, оскільки злочинці незадоволені нинішніми умовами та якістю свого життя. Напевно, ними береться до уваги минулий досвід соціальної неспроможності, бодай частково усвідомлюється небажання в минулому наполегливо досягати легальними шляхами цілей життєвого успіху і на цій основі експліцитно прогнозується незмінність життєвої траєкторії в майбутньому. Для того, щоб мати відповідний рівень життєвих запитів, щонайменше потрібно відчувати себе повноцінним членом суспільства, усвідомлювати в ролі господаря власного життєвого шляху, чітко знати чого прагнеш від життя, уявляти адекватність власних можливостей, випрацьовувати життєстійку спроможність стратегічного ціледосягнення. З усім цим, як кажуть, у злочинців не склалося. Зважимо також, що серед засуджених не прийнято неаргументовано вихвалитися життєвими запитами, ділитися потаємними планами на майбутнє. Злочинна ідеологія вчить задовольнятися “приземленими” цілями в житті, які рідко виходять за рамки підтримання звичного антисоціального способу життя. Утім, публічно визнати даний факт засуджені не наважуються, натомість показово заявляють, що високі запити не входять у сферу їх життєвих інтересів, що, на наше переконання, далеко не відповідає дійсності, судячи хоча б із раніше доведеного факту завищених самооцінок, котрі опосередковано вказують на завищені домагання, передусім матеріального змісту. *Непримирненість* нарочито засуджується, бо це виклик колективізму, тоді як злочинці надають перевагу вмінню вживатися серед людей свого кола, виявляти терпимість і толерантність, не виділятися із натовпу, поважати колективну думку, зовні удавати підкорення спільним рішенням. *Чуйність* розцінюється як слабкість духу, антипод рішучості. *Працьовитість* пов'язується із трудовою зайнятістю, а враховуючи, що 70 % злочинців ніде не працювали і не навчалися, стає очевидним неприязне ставлення до необхідності працювати. *Ретельність* недооцінюється через те, що має відношення до трудової дисципліни, зобов'язань сумлінно виконувати “трудова повинність”, як полюбляють говорити злочинці.

Підсумовуючи експериментальний досвід вивчення “ціннісних орієнтацій” корисливих насильницьких злочинців, у тому числі учасників та лідерів організованих злочинних угруповань, за методикою

М. Рокіча, слід відмітити, що загальна корислива спрямованість особистості корисливих ненасильницьких і корисливих насильницьких злочинців індивідуалізується в різних стилях поведінки, неоднакових способах досягнення злочинної мети, що зумовлено певними відмінностями у деформації ціннісно-нормативної сфери свідомості та психологічними рисами й особливостями.

Список використаних джерел

1. Зотова О. И. Ценностные ориентации и механизмы социальной регуляции поведения / О. И. Зотова, М. И. Бобнева // *Метод. проблемы социальной психологии*. — М. : Наука, 1975. — С. 241—254.
2. Ратинов А. Р. Психология личности преступника. Ценностно-нормативный подход / А. Р. Ратинов // *Личность преступника как объект психологического исследования : сб. науч. тр. Всесоюз. ин-та по изуч. причин и разр. мер предуп. преступности*. — М. : ВИПП, 1979. — С. 3—33.
3. Каган М. С. Философская теория ценности / М. С. Каган. — СПб. : ТОО ТК «Петрополис», 1997. — 205 с.
4. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности : концепция и метод. руководство / В. Н. Карандашев. — СПб. : Речь, 2004. — 70 с.
5. Залыгина Н. А. Аддиктивное поведение молодежи : профилактика и психотерапия зависимостей / Залыгина Н. А., Обухов Я. Л., Поликарпов В. А. — Минск. : Пропилей, 2004. — 196 с.
6. Леонтьев Д. А. Психология смысла : природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. — М. : Смысл, 2003. — 487 с.

В статье анализируется содержание ценностных ориентаций корыстных насильственных преступников в целом и участников организованных преступных группировок в частности, по результатам методики психологического тестирования М. Рокіча, раскрываются ценности-цели и ценности-средства, устанавливается специфика постановки цели и достижения цели данной категории преступников, в сравнении с корыстными ненасильственными преступниками.

In the article the maintenance of the valued orientations of the mercenary violent criminals is analysed as a result of the method of the psychological testing of M. Rokich, the values-aims and the values-facilities are opened up, the specific of the purposefulness of this category of criminals is set, by comparison to mercenary non-violent criminal.

Стаття надійшла до редакції журналу 20 жовтня 2009 року.